

Anka
Vidovič - Miklavčič

MOZAIK PRETEKLOSTI OKRAJA KRANJ V LETIH 1929–1935

I. del Kratek pregled upravne in cerkvene ureditve okraja

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, ustanovljena 1. decembra 1918, se je v času uvedbe diktature kralja Aleksandra na podlagi sprejetega zakona o imenu in razdelitvi kraljevine na upravna območja 3. oktobra 1929 razdelila na devet banovin in sprejela novo ime Kraljevina Jugoslavija. Odslej se je Slovenija uradno imenovala Dravska banovina, ki jo je vodila banska uprava. Banovina je bila razdeljena na politične in sodne okraje ter občine. V tem prispevku bomo obravnavali okraj Kranj, pri tem pa obšli kranjsko izpostavo Škofjo Loko, ki je dobila svoj okraj v drugi polovici tridesetih let. Okraj je imel pred izidom uredbe ministra za notranje zadeve o preureditvi občin 8. septembra 1933 (objavljena 11. septembra istega leta), kar precej manjših občin, in sicer občine Sv. Jošt, Cerklje, Jezersko, Kovor, Kranj, Križe, Naklo, Preddvor, Predoslje, Hrastje, Smlednik, Mavčiče, Voglje, Stražišče, Sv. Ana, Sv. Katarina (Lom pod Storžičem), Šenčur, Tržič in Velesovo, skupaj devetnajst občin.¹ Med komasacijo (zložitvijo) občin je kranjski okraj dobil nove občine Golnik, Predoslje, Primskovo pri Kranju, Smlednik - Trboje. Toda po komasaciji so znova nastale spremembe. Tako so iz dela občine Smlednik izločili katastrske občine Podreča, Mavčiče, Praše in Jama in ustanovili novo občino Mavčiče, s sedežem v Mavčičah. Iz občine Trboje, kot se je nekaj časa imenovala občina Smlednik - Trboje (preimenovana je bila v občino Smlednik 4. julija 1936) so izločili 18. decembra 1935 kraje Voglje, Voklo, Hrastje in Prebačevo ter jih dodelili občini Šenčur, a izločena kraja Tupaliče in Možjanca

sta bila priključena 26. junija 1936 občini Preddvor. Kot smo že omenili, je med komasacijo nastala še nova občina Predoslje, in sicer iz katastrskih občin Predoslje, Kokrica, Britof in Suha, ki so bile 24. junija 1936 izločene iz občine Primskovo. Ta je bila 21. novembra 1936 ukinjena in priključena občini Kranj. Občina Sv. Jošt se je med komasacijo 21. marca 1934 preimenovala v občino Besnica. V novo občino Golnik, ustanovljeno 31. decembra 1936, so spadali naslednji kraji Golnik, ki je bil izločen iz občine Križe, in kraji Trstenik, Povelje, Babni vrt, Žablje, Čadovlje, Pangeršica, Zg. Tenetiše, Sp. Tenetiše, Goriče, Letence, Kamnjek, Srednja vas in Svarje-Zalog. Ti kraji so bili 31. decembra 1936 izločeni iz občine Preddvor. Sedež občine Golnik je bil v Goričah. Iz občine Naklo je bila 11. oktobra 1937 izločena katastrska občina Stružev in priključena občini Kranj.²

Leta 1939 je v okraju Kranj delovalo sedemnajst občin, najmanjša, Tržič, je merila 4,82 km² s 3244 prebivalci, največja, Preddvor, 88,06 km² in je imela le 1983 prebivalcev. Ves okraj Kranj je meril 589,17 km², ki je imel 71 katastrskih občin, 165 prebivališč (krajev), 5665 stanovanjskih hiš in 7358 gospodinjstev. Po ljudskem štetju 31. marca 1931 je imel okraj 36 487 prebivalcev od tega 17 076 moških in 19 411 žensk. K rimskokatoliški veri se je prištevalo 36.166 prebivalcev, pravoslavni 130, evangelijskiausburški konfesiji 49, evangelijski reformirani konfesiji 15, židovski 16 in neznano 111 prebivalcev. Za materni slovenski jezik se je opredelilo 35 619 prebivalcev, za srbohrvat-

ski 253, za češko in slovaški 225, nemški 317, od teh brez tujih državljanov in Židov 114, nadalje Madžarov 12, a brez tujih državljanov in Židov 10, za preostalih 61 prebivalcev pa je ostala neznan jezikovna opredelitev. Naj še omenimo, da je nekaj Židov živelo v Trziču, manjša židovska skupnost pa v Kranju, ki je sodelovala pri razvoju industrializacije. V okraju je bilo analfabetov nad sedem let starosti 4.25 %.³

Pod Okrožno sodišče Ljubljana sta sodili okrajni sodišči v Kranju in Trziču. Pod okrajno sodišče Kranj pa so sodili naslednji kraji: Besnica (brez katstrske občine Nemilje), ki je sodila pod okrajno sodišče Škofja Loka, Cerklje, Golnik (brez katastrske občine Golnik, ki je sodila pod okrajno sodišče Trzič), Jezersko, Kranj, Mavčiče, Naklo, Preddvor, Predoslje, Smlednik, Stražišče, Šenčur. Pod okrajno sodišče Trzič pa so sodili kraji: že omenjena katastrska občina Golnik, Kovor, Križe, Sv. Ana pod Ljubeljem, Sv. Katarina in Trzič.⁴

V okraju Kranj so delovale štiri zdravstvene občine s sedežem banovinskega zdravnika, in sicer v Cerkljah, kamor je sodil tudi Šenčur. V kranjsko zdravstveno občino so bile vključene Besnica, Kranj, Mavčiče, Naklo, Predoslje, Smlednik in Stražišče. V zdravstveno občino Preddvor so spadali Jezersko, Golnik in Preddvor in v zdravstveno občino Trzič Kovor, Križe, Sv. Ana pod Ljubeljem, Sv. Katarina in Trzič.⁵ V Kranju sta delovali dve javni lekarni in ena v Trziču.⁶

V cerkveno-upravnem pogledu je dekanija Kranj sodila v ljubljansko škofijo. Dekanija Kranj, ki jo je vodil dekan in župnik v Kranju Matija Škerbec je obsegala petindvajset župnij, in sicer župnijo Besnica, Cerklje pri Kranju, Duplje, Goriče, Kokra, Kovor, Kranj, Križe, Lom - Sv. Katarina, Mavčiče, Naklo, Podbrezje, Preddvor, Predoslje, Smlednik, Šenčur pri Kranju, Voglje, Šmartin pri Kranju, Sv. Jošt, Št. Urška Gora, Trboje, Trstenik, Trzič, Velesovo in Zapoge. Jezersko in Št. Andrej na Ravnem sta sodili pod apostolsko administraturo dela Krške škofije.⁷

V banski svet Dravske banovine so bili imenovani 1930 za mesto Trzič Ivan Lončar, predsednik občine in hotelir v Trziču, za mesto Kranj Ciril Pirc, predsednik občine in trgovec v Kranju, in za okraj Kranj Oton Detela, občinski odbornik v Preddvoru.⁸

LIBERALNO-UNITARNI TABOR

Ko so bile z uvedbo šestojanuarske diktature 1929 razpuščene vse stranke s »plemenskimi obeležjem«, so si privrženci Pucljeve, tedaj razpuščene Slovenske kmetijske stranke, še nadalje prizadevali, tako kot v nekaterih evropskih državah, tudi v Sloveniji oziroma v Jugoslaviji, uvajati in uveljaviti t. i. »kmetijsko demokracijo«. Toda Pucljevi »kmetijci« so bili v tem času močno povezani z državno politiko uveljavljanja jugoslovanske nacionalne ideje in centralizma. Liberalno-unitarni politiki so sodili, da je

prišla nova doba, ki mora zlasti najpomembnejšemu »kmečkemu stanu« priboriti tak družbeni položaj, da bo kmet prek državnih oblastnih organov sam odločal o svoji usodi. Ko se je ustanovila nova vsedrjavna Jugoslovanska radikalna kmetijska demokracija (JRKD) maja 1932, so tudi v kranjskem okraju hitro pristopili k ustanavljanju njenih organizacij, tako iz vrst prepovedane Pucljeve Slovenske kmetijske stranke (SKS) kot tudi Žerjav-Kramerjeve Samostojne demokratske stranke (SDS).

Ko se je na kongresu stranka JRKD 20. julija 1933 v Beogradu preimenovala v Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS), so sprejeli tudi nov program in statut. Program je temeljil na jugoslovanski nacionalni ideji in centralizmu ter na načelu socialne solidarnosti. Stranka je sprejela tudi intervencijo države proti kapitalističnemu načelu, namreč – krizna gospodarska obdobja zahtevajo opustitev »zastarelih liberalnih nazorov« o gospodarskih in socialnih stiskah. Vse bolj naj bi posvečala pozornost oblikovanju socialne zakonodaje in novim stališčem pri reševanju socialno-gospodarskih problemov.⁹ Spremenili so tudi odnos do parlamentarne demokracije; vladavina JNS se je zavzemala za t. i. »nadzorovano« oziroma »disciplinirano« demokracijo, kar se je odražalo tudi v javnem političnem življenju v državi, ob prisotnosti raznih oblik nasilja.

SOKOL KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Veliko vlogo je imela na podlagi zakona z dne 5. decembra 1929 ustanovljena »Viteška organizacija Sokola kraljevine Jugoslavije«, ki je imela kot državna ustanova privilegiran položaj in je bila kot taka edina legalna telovadna organizacija v vsej državi. Hkrati s tem zakonom so bile razpuščene vse telovadne organizacije v državi. V Sloveniji sta bili razpuščeni obe katoliški Slovenska orlovska in Slovenska orliška zveza, v liberalno-unitarnem taboru tudi vse sokolske organizacije in v marksističnem taboru socialistične Delavske telovadne enote. Vse te so bile vabljene, naj se vključijo v novi vsedrjavni Sokol kraljevine Jugoslavije. Vendar so se v Dravski banovini vključevali bolj ali manj člani prejšnjega Sokola, medtem ko so Orli in Delavske telovadne enote vstop odklonili.¹⁰ Vse telovadne organizacije izven državnega Sokola so bile s tem razpuščene in prepovedane. Sokolsko zvezno vodstvo v Ljubljani je sprejelo idejne smernice, zapisane v knjižici Putevi i ciljevi Saveza Sokola kraljevine Jugoslavije, odobrene 31. marca 1931. V smernicah je poudarjeno, da je v okviru nacionalne ideje – bratstvo, enakost in svoboda z načelom socialne pravičnosti – Sokol last vsega jugoslovanskega naroda z geslom: en narod, ena država, eno sokolstvo. Sicer pa je bil še vedno upoštevan v duhovno-moralnem in fizičnem pogledu Tyršev sokolski sistem.¹¹

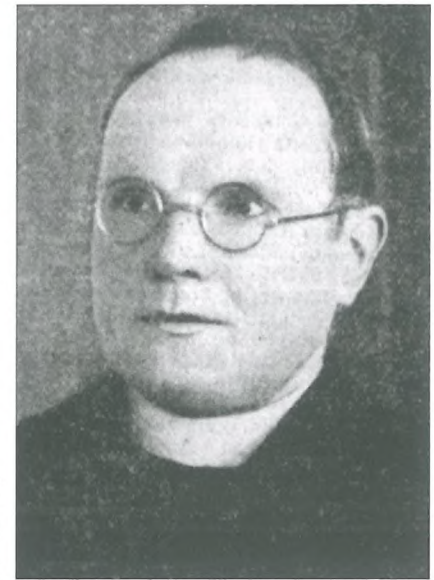
Prenovljeni Sokol je v Dravski banovini kar hitro ustanavljal sokolska društva, na podeželju sicer nekje prej in drugod pozne-

je pa »kmetske sokolske čete«, s čimer naj bi se kot vsenarodno gibanje zmanjšale razlike med mestom in podeželjem. Naloge sokolskih društev in sokolskih čet so bile ob sicer upoštevanju Tyrševe moralne in fizične vzgoje naslednja: sokolska telovadba v duhu jugoslovanske nacionalne ideje, pri državljanski vzgoji utrditi predvsem »državni etos«, širiti prosveto, pismenost, treznost, varčnost, ustanavljati knjižnice in čitalnice, tamburaške in pevske zборе ter prirejati izlete in telovadne nastope. Na podlagi Pravilnika sokolskega društva in sokolske čete, izšel je 1930, so bili vključeni člani društva od 18. leta dalje, s tem da je bil član dolžan do 26. leta obvezno gojiti telovadbo. Sokolsko društvo je poskrbelo tudi za mladino – naraščaj od 12. do 18. leta in za deca od 6. do 12. leta.¹²

V kranjskem okraju so delovala sokolska društva v naslednjih občinah: Cerklje pri Kranju, Kovor, Kranj, Naklo, Podbrezje (občina Naklo) Preddvor, Predoslje pri Kranju, Smlednik, Stražišče pri Kranju, Šenčur, Tržič.¹³ Veliko pozornost so posvetili prosvetno-kulturni vzgoji, ki naj bi utrjevala nacionalno idejo. Bilo je veliko televadnih nastopov in tekmovanj, ob tem so se povezovali s sosednjimi sokolskimi društvi v okraju. Potekali so tudi odmevni shodi in manifestacije, ki so jih prirejela sokolska društva, med temi sta najbolj izstopala Kranj in Tržič.

SKUPŠČINSKE VOLITVE 1931

S sprejetjem oktroirane ustave 3. septembra 1931 so bile razpisane skupščinske volitve za 8. november istega leta. Volilno gibanje v kranjskem okraju je bilo živahno, še zlasti ko je bil za kandidata narodnega poslanca izbran na državni listi rojak iz Šenčurja, sicer pa duhovnik, župnik pri Sv. Jakobu v Ljubljani, Janko Barle. Le redki so bili tisti duhovniki, ki so se navdušili za deklaracijo šestojanuarske diktature in s tem za uveljevitve jugoslovanske nacionalne ideje in državnega centralizma, pri čemer ne gre prezreti, da je bližnja ustanovitev nove stranke Jugoslovanske radikalne kmetske demokracije (JRKD) imela vsaj v programu določeno samoupravo. Pučlev Kmetski list je prinesel konec oktobra 1931 poročilo o volilnem shodu in govoru Janka Barleta v Škofji Loki in Kranju. Tu je nagovoril zborovalce shoda, da bo treba zopet »nastopiti v politični areni. V roke si bodo segli vsi modri možje, ki so dosedaj vodili državo.« Vendar »nekateri tega niso storili in mi jim to zamerimo, stopili so v stran in se zadovoljili s hujskanjem proti dobrobitu države«, kjer je seveda meril na živahno dejavnost privrženecv razpuščene Slovenske ljudske stranke (SLS) dr. Antona Korošča, ki so agitirali za volilno abstinenco. Janko Barle je zatem izrazil željo in pozval zborovalce, »da bomo 8. novembra, ko se odloča vprašanje prihodnosti naše države, pokazali, da hočemo Jugoslavijo«, ki bo močna in se sposobna boriti proti zunanjim sovražnikom.¹⁴

Župnik Janez Barle narodni poslanec za okraj Kranj, izvoljen 8. novembra 1931 (Jutro 28. X. 1931)

V okraju Kranj je za narodnega poslanca kandidiral na državni, Živkovičevi listi duhovnik Janko Barle, njegov namestnik pa je bil Ivan Lončar, župan in hotelir v Tržiču.¹⁵ V okraju Kranj so bili na dan volitev, 8. novembra, taki rezultati: volilnih upravičencev je bilo 14 402, glasovala sta 7002 volilca, torej manj kot 50 % volilcev; kandidat Janko Barle je dobil vse volilne glasove, to je 7002.¹⁶ Število volilcev je tudi v tem okraju zgovorno potrdilo, da je bila dokaj uspešno izvedena volilna abstinenca, za katero se je odločilo vodstvo sicer razpuščene katoliške SLS. Več kot očitno je bilo, da so jo udeležali z uspešno protivladno propagando zvesti privrženeci dr. Korošča. Vendar v vseh občinah kranjskega okraja ni bilo tako. V mali občini Sv. Ani nad Tržičem je bila volilna udeležba 80%. Od 148 volilnih upravičencev jih je volilo 122 za Barleta. Dopisnik je te volitve takole pospremil: »Naše ljudstvo se je zavedalo pomena teh volitev in kot občina na skrajni severni obmejni točki je dokazala, da niso več časi nekdanje strankarske gonje, ampak časi dela in napredka.«¹⁷

Ko je zasedala novoizvoljena skupščina 7. decembra 1931 v Beogradu, je bil Janko Barle med drugimi izvoljen v Glavni odbor stranke JRKD.¹⁸ Barle je kot narodni poslanec večkrat govoril v Narodni skupščini, kjer je žel odobravanja. Toda pozno spomladi 1932 je Kmetski list kritično komentiral objavljeno izjavo župnika Barleta, v kateri je pojasnil odložitev poslanskega mandata. Odložitev je liberalni tisk pripisal bržkone posledici pritiska »višjih«, kar pomeni – škofijskega ordinariata v Ljubljani. Dopisnik v Kmetskem listu je sodil, da so v veljavi dvojna merila in postavlja vprašanje, ali smejo katoliški duhovniki kot narodni

poslanci v sicer nasprotni nacionalni politični stranki svobodno delovati, medtem ko so našteli nekaj primerov, ko so katoliški duhovniki nemoteno opravljali v okviru privilegirane nekdanje Slovenske ljudske stranke funkcijo narodnega poslanca. Saj naj bi se župniku Barletu s prisilno odložitvijo mandata narodnega poslanca kratilo uveljavljanje državljanskih pravic. Sicer pa so Barletovi volilci bili tudi katoliški možje, četudi je bila zapovedana s strani nekdanjega vodstva SLS stroga abstinenca. Dopisnik tudi ugotavlja, da obstaja »prav lepo število vernikov politično organiziranih tudi izven privilegirane katoliške politične stranke«. ¹⁹

Za Janka Barleta se je postavil z objavljeno zaupnico tudi občinski odbor v Šenčurju, ki je na svoji seji »po žalostnih dogodkih v Šenčurju«, 26. junija 1932, obžaloval odstop svojega rojaka, ki je z idealnih gledišč želel sodelovati pri razvoju jugoslovanske nacionalne skupnosti. Zato šenčurski občinski odbor obžaluje in obsoja »vso izdajalsko gonjo naperjeno proti Vam in narodnemu edinstvu«. Hkrati pa so Janku Barletu zagotovili, da »v našem okraju in občini bije pretežna večina src za Vas, svojega rojaka in prijatelja«. Tudi so prepričani, da ljudje, ki so sodelovali pri tej gonji, ne bodo ušli kazni. Kadar bodo zopet nastopili na narodnem prizorišču, »smo Vam vsak trenutek pripravljeni dati soglasno zaupnico«. Sledijo podpisi članov »vdanega odbora« občine v Šenčurju. ²⁰

Janko Barle se je svojim volilcem in privrženecem javno zahvalil sredi julija 1932 v Kmetškem listu. ²¹ Dne 22. avgusta istega leta pa je bil poklican k polurni avdienci pri kralju Aleksandru na Bledu; njun pogovor je bil »prisrčen in zaupen«. ²² Občinski odbor Šenčur pa je na svoji seji 20. novembra 1932 enoglasno izvolil Janka Barleta za častnega občana. ²³ Barle se je kot privrženec jugoslovanske nacionalne ideje večkrat udeležil in govoril na strankinih in na kmečkih shodih. Na »kmetškem prazniku« 8. septembra istega leta na Bledu je okrog 20.000 zbrani množici govoril, kaj je bistvo krščanske vere, vrednote, kot so vera, upanje in ljubezen, morajo biti tudi temelji Jugoslavije, pri čemer moramo gojiti bratsko ljubezen ne le med Slovenci, temveč tudi do Srbov in Hrvatov. ²⁴

ZVEZA SLOVENSКИH KMETOV (ZSK)

V času velike gospodarske krize od konca dvajsetih let do srede tridesetih let, ki je posledično prizadela tako delavstvo, bodisi z redukcijo dela, bodisi z veliko brezposelnostjo, kot tudi kmete in obrtnike, ki so se morali vse bolj zadolževati. Da bi premagali krizo, so se porajale nove politično-gospodarske usmeritve, ki naj bi prispevale k narodni solidarnosti. V političnim življenju so videli krivdo v prevladujočem idejnopolitičnem strankarstvu, s čimer je bila na zatožni klopi tudi parlamentarna demokracija. Vse več novih pogledov in zahtev, kako izboljšati socialno-gospodarski položaj kmetov, so se v začetku tridesetih let porajali v različ-

nih evropskih državah. V ospredje je stopila misel na stanovsko organiziranje – zlasti prevladujočega kmečkega prebivalstva. V tem času je bil pomemben gospodarsko-stanovski razvoj družbe in ne širitev raznih idejnih teorij o liberalizmu.

Razvoj tedanjega javnega življenja, tako v Evropi kot v Jugoslaviji in v Sloveniji, je zaznamovala nova miselnost, ki je označevala, da so stare idejnopolične stranke, organizacije in skupine preživele in da so v odmiranju. Na njihovo mesto pa je na pohodu stanovska misel, ki družbi enake gospodarske koristi in družbene skupine predvsem stanovska zavest. Prav gospodarske razmere so tiste, ki porajajo zahteve po novi stanovsko urejeni družbi in stanovsko preurejeni državi; pri tem Slovenija ni bila izvzeta. Poleg idejnih člankov o stanovstvu v liberalnem tisku, ki naj bi obvladovalo novo družbo načelo solidarnosti, je v katoliškem pravopisnem papeška okrožnica *Quadragesimo anno* (izšla 15. maja 1931) dala glavne smernice, kako naj se tedanja kapitalistična družba na podlagi krščanskih načel in solidarnosti preuredi v stanovsko družbo. Papeška okrožnica, ki je izšla v času globoke gospodarske krize, je načelno govorila o preobrazbi družbe na stanovski podlagi, pri čemer naj bi vsaka škofija izhajala iz realnih razmer. V Sloveniji je tako dobil osrednjo vlogo program Aleša Ušeničnika *Krščanska socialna akcija*, povezana s *Katoliško akcijo*, ki naj bi prispevali k oblikovanju novega človeka na krščanskih temeljih. Obenem pa je bil zavržen krščanski socializem, socialna demokracija in komunizem. Prav omenjena papeška okrožnica je bila eden od pglavitnih vzrokov, da so se slovenski krščanski socialisti oddaljili od politike katoliške Slovenske ljudske stranke oziroma od katoliške skrajne desnice in branili svoje poglede na politično in socialno-gospodarsko življenje, medtem ko so še vedno spoštovali krščansko vero in njene ustanove.

Z razpustom strank se je liberalno-unitarni tabor prilagodil usmeritvam šestojanuarske deklaracije iz leta 1929 in jeseni 1931 so začeli liberalni politiki sodelovati v beograjski vladi. V Dravski banovini pa so prav gospodarske razmere silile kmete v skupne akcije. V banovini so potekali številni sestanki agrarnih interesentov. Eden takih je bil pri Sv. Ani nad Tržičem 13. septembra 1931, na katerem je predaval predsednik matične Zveze pašnih in gozdnih zadrug, Milan Mravlje iz Ljubljane. Za predavanje je bilo veliko zanimanja. V tej občini je imela organizacija številno članstvo, »v kateri so zastopani vsi sloji naše revne doline«. Vsak član agrarne zadruge pa je moral biti tudi naročnik *Kmetskega lista*.²⁵

O prepričanju, da je v kmečki slogi moč, bomo navedli primer gorenjskih kmetov, ki so na zborovanju 31. avgusta 1931 v Kranju sprejeli vrsto tehtnih zahtev. Te je predalo kot spomenico v začetku septembra istega leta 100 zastopnikov, ki so bili člani nad 60 kmetijsko-gospodarskih zadrug na Gorenjskem, banu Dravske banovine dr. Dragu Marušiču. Spomenica, ki razkriva

pereča kmečka vprašanja, je uvodoma poudarila, da je »kmetijska kriza (je) prekipela na Slovenskem do vrhunca. Le z veliko težavo in z zadnjimi močmi se bori kmetijski stan proti toku razmer, v katere je zašel brez lastne krivde.« Za reševanje krize so bile predlagane naslednje zahteve in izpostavljena naslednja vprašanja: ustanovitev kmetijske zbornice, ureditev trgovinskih pogodb in razlik cen med kmetijskimi in industrijskimi proizvodi, odprava nazadovanja lesne industrije, živinoreje, mlekarstva, okrepitev kmetijskih nabavnih in produktivnih zadrug, uporaba umetnih in naravnih gnojil, ureditev taks za nepremičnine, odprava kuluka, romsko vprašanje, škodljivost črtanja prepotrebnih proračunov in nujnost sodelovanja kmetov v gospodarskem in javnem življenju. Ban je zatopnikom obljubil pomoč na tistih ustreznih mestih, kjer imajo odločujoče osebe v rokah kmetijsko gospodarstvo v državi.²⁶ Ob tem naj kot zanimivost navedemo dopis s podpisom »Kmetovalec kranjskega okraja«, ki je videl rešitev kmečkega vprašanja v bližnji prihodnosti v združenju, tedaj t. i. »Panevropi«, ki jo je zlasti propagiral fancoski predsednik Aristid Briand. Z idejo združevanja evropskih držav, ki je bila tedaj aktualna, so se kar nekaj let z njo ukvarjale njihove vlade. Močno so se namreč zavedale, da so vse bolj ali manj medsebojno odvisne od gospodarsko-kapitalističnih razmer.

Kmetje kranjskega okraja so svojo povezanost pokazali tudi s prireditvijo prve kmetijske razstave v Kranju, ki je bila odprta od 22. do 24. oktobra 1932. V sodelovanju z okrajnim kmetijskim referentom in okrajnim načelnikom in zlasti z učiteljstvom so predstavili pestro paleto vseh kmetijskih panog, razen gozdarstva in živinoreje. Razstavo so sočasno spremljala tudi predavanja kmetijskih strokovnjakov. Poleg tega so izdali brošuro s tehtnimi prispevki o kmetijstvu, ki so prikazali stanje kmetijstva v okraju.²⁷ Slovesno odlikovanje sodelavcev razstave je potekalo 12. decembra istega leta ob prisotnosti županov iz vseh občin okraja tako tudi kranjskega župana Cirila Pirca in okrajnega šolskega nadzornika Vilibalda Rusa. Bilo je 60 odlikovancev, med njimi poleg kmetov tudi učitelji. Okrajni načelnik dr. Ogrin je v govoru poudaril pomen kmečke sloge in dal priznanje kmetškemu stanu, ki naj bi bil v prihodnje vse pomembnejši dejavnik državne skupnosti.²⁸

Snujočo se novo stranko »kmetške demokracije« so prvaki v diktaturi razpuščene Slovenske kmetške stranke takole označili: »Za naše kmete ima namreč nova politična organizacija naravnost zgodovinski pomen, ker daje kmetom po dolgoletnih prepirih vendar enkrat možnost, da nastopijo složno kot mogočna celota.«²⁹ Vsi kmetje so namreč imeli slabe izkušnje s strankarsko »razcepjenostjo kmetških sil, zato je prišel čas, da kmetje prenehajo s stari prepiri. Ne ozirajte se nazaj, ampak glejte naprej! Predvsem pa bodite složni!«³⁰ Poleg ustanavljanja okrajnega in krajevnih strankinih organizacij JRKD je bila glavna skrb združiti slovenske

kmete v enotno kmečko stanovsko organizacijo, saj z razpustom prejšnjih strank, je pisal Kmetški list, ni več nasprotij med »liberalci« in »klerikalci« in s tem ni več kvarnega cepljenja narodovih moči.³¹ Potrebno je zgraditi novo kmečko skupnost, ki bo zedinila vse slovenske kmete. Ko je banska uprava Dravske banovine 6. avgusta 1932 odobrila pravila Zveze slovenskih kmetov (ZSK) s sedežem v Ljubljani,³² je ta v nekaterih okrajih začela ustanavljati pododbore ZSK. Načrtovala pa je tudi ustanavljanje krajevnih odborov Zveze slovenskih kmetov, bodisi s sedežem v občini ali župniji. V snujočih se krajevnih odborih Zveze slovenskih kmetov so imeli pomembno vlogo zaupniki, ki so bili predstavniki krajevnih odborov in so skrbeli za naročanje in širjenje Kmetškega lista in dopisništvo.³³ Med prvimi pododbori je bil ustanovljen v začetku 1934 pododbor v Kranju. V poročilu predsednika krovne ZSK Albina Komana, objavljenem v Kmetškem listu, izvemo, da so se udeležili zborovanja kmetje ne glede na politično pripadnost. Koman je pozival, naj po kranjskem vzgledu pohitijo z ustanavljanjem pododborov ZSK tudi v drugih okrajih. Obenem je Koman v poročilu ponovno poudaril, da je ZSK »samo stanovska organizacija slovenskega kmetškega stanu in da nima nikake zveze s političnim strankarstvom«. Sodil je, da je prišla nova doba, ko politično strankarstvo nima več močnega vpliva na razdvajanje in da ima ZSK v ospredju interese celotnega kmečkega stanu.³⁴

V nedeljo 10. junija 1934 je potekalo zborovanje ZSK v Naklem. Na prostornem dvorišču tamkajšnje mlekarne se je udeležilo, kot je poročal Kmetški list, okoli 700 kmetov iz bližnje in daljne okolice. Zborovanje je odprl predsednik krajevnice organizacije Molj, ki je med drugim poudaril, da prav gorenjski kmet ljubi svojo rodno grudo in da »mi stojimo tu na severni meji države. Tega se mi vsi dobro zavedamo in zato naj sliši vsa domovina naš glas. Mi slovenski in posebej še gorenjski kmetje smo zvesti svoji domovini in svojemu viteškemu vladarju.« Molj je pozdravil tudi goste in govornike, tako zastopnika oblasti okrajnega načelnika dr. Ogrina, ministra Ivana Puclja in narodna poslanca Albina Komana in iz kamniškega okraja Antona Cerarja ter predsednika preoblikovane Kmetijske družbe v zadrugo, Otona Detelo. Domačin Anton Zevnik je v govoru poudaril, da to zborovanje ni »voda na mlin katere politične stranke« in da je to gibanje nadstrankarsko, zato naj jim zaupajo, saj jih ne bodo izgrali.³⁵ Albin Koman, predsednik krovne ZSK pa je pozival, da naj bi Zveza združila vse kmete v močno stanovsko organizacijo, organizirani bi v slogi premagali vse ovire, ki hromijo gospodarski in kulturni razvoj. Zatem je pojasnil, da je stanovska misel v Evropi na pohodu, saj je »kapitalizem pokazal, da ne more rešiti sedanje gospodarske krize«. Zato je tudi slovenski kmet poklican, da se pripravi »na nov gospodarski red«. Seveda je k tej reformi potrebno pritegniti tudi kapital. Svoje moči pa kapital ne bo dal iz rok,

Janez Brodar narodni poslanec za okraj Kranj, izvoljen decembra 1938. (Slovenec 20. XI. 1938)

če ga k temu ne prisili »stanovsko organizirana kmetška sila«, saj predstavlja kmet »resnični steber države« in je tudi vir »poštenja, morale in proizvajalec hrane. Ako ne bo odrešenja iz kmetške hiše, ga za kmeta sploh ne bo.« Stanovska preureditev družbe zahteva tudi kmetško demokracijo. Nadaljuje, da jo bodo izvedli, »če je gospodi to prav ali ne. Mi bomo imeli le to, kar si bomo sami priborili.«³⁶

Vendar tako kot v drugih okrajih je ZSK le počasi napredovala in slednjič v drugi polovici tridesetih let usahnila. V novi vladi dr. Milana Stojadinovića 1935 se je namreč ob pomoči notranjega ministra dr. Antona Korošca decembra 1935 ustanovila za vso Dravsko banovino katoliška Kmečka zveza s predsednikom Janezom Brodarjem, posestnikom iz Hrastja pri Kranju. Kmečka zveza je kmalu z velikim organizacijskim zamahom povsem ohromila nerealne želje liberalno-unitarne Zveze slovenskih kmetov,³⁷ torej združevanje kmetov vseh političnih opredelitev v Dravski banovini.

OBČINSKE VOLITVE OKTOBRA 1933

V okviru širših priprav na preureditev občinske samouprave, združevanja občin in temu prilagoditev finančnega upravljanja so potekala zborovanja županov v okviru različnih okrajev. Zbor gorenjskih županov je bil 10. oktobra 1932 v Kranju ob prisotnosti okrajnega načelnika dr. Ogrina in dveh banovinskih svetnikov, Otona Detele in Cirila Pirca. Na predavanju so se župani seznanili z načrti novega občinskega zakona, ki bo spremenil obseg občin in njihovo upravljanje. Po predavanju je bila še razprava o

ustanovitvi okrajne ubožnice in hiralnice ter bolnice za vso Gorenjsko. Ubožnico in hiralnico so načrtovali za več občin skupaj, medtem ko naj bi bila bolnišnica ustanovljena na podlagi finančnega sklada, v katerega bi se stekal iz občinskega proračuna za leto 1933 s 3-odstotno doklado na neposredne davke.³⁸

Konec julija 1933 je potekala v Kranju plenarna seja okrajnega odbora JNS pod predsedstvom župana Cirila Pirca. Seje so se udeležili poleg odbornikov tudi »skoraj vsi župani kranjskega in tržiškega sodnega okraja«. Seji je prisostvoval tudi minister in generalni tajnik JNS dr. Albert Kramer, ki je v obširnem poročilu predstavil tekoča politična in gospodarska vprašanja. Še posebej pa je govoril o volilnih pripravah za občinske volitve 15. oktobra 1933. V razpravi, ki je sledila, so sodelovali številni župani in narodni poslanec, Barletov namestnik Ivan Lončar. Zatem so soglasno sprejeli sklepe, ki naj bi bili »potrebni, da se zagotovi enotna taktika postopanja stranke v vseh občinah«. V posebno izvoljenem akcijskem odboru so bili Ivan Lončar, notar Šink, Lokar, Križnar, Sirc, Baltazar in Anton Hafner iz Škofje Loke.³⁹

Na volitve so se pripravljali tudi Koroščevi privrženci v opoziciji, ki so določili svoje kandidatne liste. Občinske volitve so bile 15. oktobra 1933. V Dravski banovini je od 368 občin zmagala lista JNS v več kot 300 občinah. Tudi v okraju Kranj je prišla večina občin v roke JNS. V okraju je bilo 9811 volilnih upravičencev, oddanih glasov pa 7275. JNS je zmagala v 12 občinah, opozicija v 3.⁴⁰ Poleg tega je prihajalo v nekaterih občinah okraja tudi do tesnih zmag med enimi in drugimi volilci nasprotnih taborov.

SKUPŠČINSKE VOLITVE MAJA 1935

Na podlagi ukaza beogradske vlade z dne 6. februarja 1935 je bila razpuščena skupščina, ki je bila izvoljena 8. novembra 1931, obenem pa je bilo objavljeno, da bodo bližnje skupščinske volitve v nedeljo, 5. maja istega leta.⁴¹ Dr. Drago Marušič je nemudoma vzpodbudil strankine privržence, naj se, tako v okrajih in občinah, poglobljeno lotijo volilnih priprav. V okraju Kranj so imeli v ponedeljek, 25. februarja 1935 sejo izvršnega odbora okrajne organizacije JNS; vodil jo je predsednik te organizacije in kranjski župan Ciril Pirc. Na seji je poročal o političnem položaju narodni poslanec Ivan Lončar. Prisotni so sklenili, da bo Lončar kot kandidat vključen na državni listi Bogoljuba Jevtiča. Seje so se udeležili vsi predsedniki krajevnih organizacij JNS in župani, ki so bili izvoljeni na listi JNS. Soglasno so sklenili, da se okrajni odbor JNS takoj preoblikuje v okrajni volilni odbor, vse krajevne organizacije pa v volilne odbore s pravico kooptiranja tistih, ki bodo pripravljene podpisati Jevtičevo listo. Na bližnjo skupščino okrajne JNS Kranj bodo povabili ministre dr. Draga Marušiča, dr. Alberta Kramerja in Ivana Puclja. Na njej bodo izvolili kandidata za okraj Kranj.⁴²

Tudi iz opozicijskih vrst je bilo zaznati priprave na volilno gibanje. Dnevnik Jutro je prinesel kratko notico, da je v okraju »zavladalo veliko zanimanje za bližajoče se skupščinske volitve« in to ne le iz vrst JNS, temveč tudi iz vrst opozicije, predvsem med privrženci dr. Antona Korošča, torej razpuščene Slovenske ljudske stranke. Obstajalo je namreč »živahno gibanje med ljudmi, ki stojijo okoli glasila Gorenjec«. Sestanek teh somišljenikov, na katerem so govorili o pripravah na volitve, je sklical dr. Saboty. Udeležili so se ga tudi župani Anton Umnik, Burger in Zabret; ti so tudi glasovali proti senatorski kandidatni listi dr. Marušiča. Sklenili so, naj se po vseh občinah okraja osnujejo posebni volilni odbori omenjenih privržencev in posebna kandidatna lista. Med kandidati navajajo župana Umnika, dr. Sabotyja in še nekatere.⁴³ Toda to akcijo je zatem vse bolj zavirala direktiva dr. Korošča. Njegovi privrženci naj bi namreč abstinirali petomajske skupščinske volitve.

V kranjskem okraju je bilo 15 659 volilnih upravičencev; odanih je bilo le 3722 glasov. Za Jevtičevo listo je bilo 3679 glasov (Ivan Lončar 1817 in dr. Fran Šemrov 1862 glasov), opozicijska lista dr. Vladka Mačka je dobila 27 glasov in Ljotičeva 16 glasov.⁴⁴ Volilna abstinenca privržencev dr. Korošča v Sloveniji je bila več kot očitna in po nekaterih ocenah najvišja v državi.⁴⁵ Toda že junija 1935 je prišla Koroščeva SLS v beograjsko vlado; s tem je znova dobila politično moč v Dravski banovini, o čemer bo govoril drugi del prispevka.

OPOMBE

- 1 Občine Dravske banovine. Pregled izprememb, izvršenih s komasacijo občin v letih 1933–1937. Ljubljana 1937, str. 15, 16.
- 2 Prav tam, str. 15, 16.
- 3 Splošni pregled Dravske banovine. Glavni statistični podatki. Upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939 z dvema zemljevidoma. Priredil državni statistični urad v Zagrebu. Ljubljana 1939, str. 8, 9.
- 4 Prav tam, str. 60, 64.
- 5 Splošni pregled Dravske banovine, cit. d., str. 43.
- 6 Prav tam, str. 42.
- 7 Opči šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji (avtor dr. Krunoslav Draganović). Sarajevo 1939, str. 286–289.
- 8 Kmeti list, 9. julija 1930, št. 28.
- 9 Slovenski narod, 21. julija 1933, št. 164.
- 10 France Pernišek, Zgodovina slovenskega Orla. Buenos Aires 1989, str. 239.
- 11 Putevi i ciljevi Saveza Sokola kraljevine Jugoslavije, Beograd 1931, str. 17, 18.
- 12 Pravilnik Sokolskog društva i sokolske čete. Ljubljana 1930, str. 3–24.
- 13 Arhiv Republike Slovenije, Gradivo Zveze kmetijskih fantov in deklet (ZKFID), fasc. 2.
- 14 Kmeti list, 28. oktobra 1931, št. 43, Odkrita in poštena beseda.
- 15 Kmeti list, 28. oktobra 1931, št. 43, str. 2.

- 16 Kmeti list, 11. novembra 1931, št. 45.
- 17 Kmeti list, 18. novembra 1931, št. 46, Občina Sv. Ana pri Trziču.
- 18 Kmeti list, 16. decembra 1931, št. 50, str. 1–2.
- 19 Kmeti list, 1. junija 1932, št. 22.
- 20 Kmeti list, 6. julija 1932, št. 27.
- 21 Kmeti list, 13. julija 1932, št. 28, Zahvala prečastitega g. župnika Barleta.
- 22 Kmeti list, 25. avgusta 1932, št. 34.
- 23 Kmeti list, 30. novembra 1932, št. 48.
- 24 Kmeti list, 14. septembra 1932, št. 37.
- 25 Kmeti list, 23. septembra 1931, št. 38.
- 26 Kmeti list, 16. septembra 1931, št. 37, Gorenjski kmetje pri banu g. Dr. Dragu Marušiču.
- 27 Kmeti list, 12. oktobra 1932, št. 41; prav tam, 19. oktobra 1932, št. 42.
- 28 Kmeti list, 14. decembra 1932, št. 50.
- 29 Kmeti list, 6. januarja 1932, št. 1, Nova politična stranka.
- 30 Kmeti list, 6. januarja 1932, št. 1.
- 31 Primerjaj Domovina, 24. aprila 1930, št. 17.
- 32 Arhiv Republike Slovenije (ARS), Ljubljana, fond BAN 16-2. Društva, fasc. 2501–2600.
- 33 Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Gradivo Zveze kmetijskih fantov in deklet, fasc. 1. Navodila za organiziranje Zveze slovenskih kmetov.
- 34 Kmeti list, 3. januarja 1934, št. 1; Kmeti list, 10. januarja 1934, št. 2.
- 35 Kmeti list, 13. junija 1934, št. 24.
- 36 Prav tam.
- 37 Primerjaj Anka Vidovič - Miklavčič, Zveza slovenskih kmetov v letih 1932–1935. Zgodovinski časopis Ljubljana, letnik 43, 1989, št. 4, str. 564, 555–569.
- 38 Kmeti list, 19. oktobra 1932, št. 42.
- 39 Jutro, 2. septembra 1933, št. 205.
- 40 Kmeti list, 18. oktobra 1933, št. 42; Slovenski narod, 16. oktobra 1933, št. 236.
- 41 Domoljub, 13. februarja 1935, št. 7.
- 42 Jutro, 21. februarja 1935, št. 43, Srez Kranj.
- 43 Jutro, 21. februarja 1935, št. 43.
- 44 Domoljub, 8. maja 1935, št. 19, str. 247.
- 45 Primerjaj Jure Gašparič, Pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935. Ljubljana, 2007, str. 259, 261, tabela.